

INTERVIEW MET BESTUURSKUNDIGE JULIEN VAN OSTAAIJEN

‘WAT VERWACHTEN WE VAN HET LOKALE BESTUUR?’

In zijn boek *Lokale democratie doorgelicht** neemt bestuurskundige Julien van Ostaaijen het functioneren van het lokale bestuur onder de loep. In aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen krijgt de lezer inzicht in uiteenlopende aspecten van de lokale democratie. *Maatschappij & Politiek* sprak met de bestuurskundige.

IVO PERTIJS

An het einde van zijn boek pleit Julien van Ostaaijen voor meer aandacht voor de lokale democratie in het onderwijs. De bestuurskundige stelt dat de lokale democratie zowel in theorie als praktijk op alle scholen onderdeel van de lesstof moet zijn. Van Ostaaijen: ‘Ik kan mij voorstellen dat docenten maatschappijleer daar iets van vinden. Of ze vinden dat ik helemaal gelijk heb, of dat ze hier te weinig tijd voor hebben of dat ze al aandacht aan de lokale democratie besteden.’ Ooit bracht hij de lokale democratie zelf ter sprake in een

voetbalkantine. ‘Jongeren komen er zo achter dat de gemeente over bepaalde zaken gaat. Dat wisten die jongeren niet. Ik heb de indruk dat het onderwijs meer kan doen als het over kennis van de lokale democratie gaat. De lokale democratie is dichtbij. Het begint met het gestructureerd aandacht besteden aan de lokale democratie. Je ziet dat mensen op latere leeftijd niet weten hoe het zit en bij onderwerpen denken dat de landelijke overheid daarover gaat, terwijl een gemeente verantwoordelijk is. Liefde begint met kennis. Een van de plekken waar je kennis opdoet, is het onderwijs’, concludeert Van Ostaaijen.

Hoewel de lokale politiek zich dicht bij de burger afspeelt, voelen Nederlandse burgers zich in mindere mate bij de lokale democratie betrokken. Is dit typisch Nederlands?

‘Je moet altijd uitkijken als je zegt dat iets uniek is, want dan krijg je het deksel op je neus. Wat je wel ziet in vraagstellingen in Europees verband over gehechtheid aan het lokale en aan de gemeente, is dat Nederland daar altijd vrij laag scoort. Ik moet toegeven dat Nederland in de top vijf zit van gemiddelde grootte van een gemeente. In Engeland telt de gemiddelde gemeente ongeveer honderdduizend inwoners. Neder-

land doet goed mee. Dit kan een verklaring zijn voor het feit dat Nederlanders minder aan het lokale zijn gehecht. Zoals ik in mijn boek schrijf geldt dit ook voor andere niveaus. Dit is toch wel opvallend. Wat ook opvallend is, is dat we het op het gebied van vrijwilligerswerk goed doen. In Nederland praten we weinig over lokale aangelegenheden en lokale politiek, maar we zijn niet te lui om onze handen voor vrijwilligerswerk uit de mouw te steken. Op de een of andere manier matchen die twee dingen niet. Hoe krijg je de stap van maatschappelijk actief naar politiek actief? Daar zou onderzoek naar moeten worden gedaan.'

Uit onderzoek waarnaar u in uw boek verwijst blijkt dat kandidaat-raadsleden doorgaans vooral theoretisch (hoog)opgeleide, oudere mannen zijn die vrijwel altijd ook lid van een andere vereniging of organisatie zijn. Is dit problematisch?

'Ja en nee. Ik ben niet zozeer van de school die meent dat bijvoorbeeld alleen de hoogopgeleide witte man van middelbare leeftijd mij kan vertegenwoordigen. Ik vind wel dat de gemeenteraad divers moet zijn. Ik wil mensen in de gemeenteraad die weten hoe het eraan toe gaat in de rij bij de voedselbank en die weten waar de Rotary over vergadert. Dat vergt verschillende mensen. Als je jong bent of vrouw of van niet-Nederlandse afkomst en je komt uit je woorden, dan staan partijen om je te springen. Het systeem is nog niet helemaal ingericht op het faciliteren van 'niet-standaard' raadsleden, bijvoorbeeld met andere levenswijzen. Als ik mijzelf neem: raadsleden met jongere kinderen blijven een probleem. Ik zou tegen jongeren willen zeggen: laat je vooral niet tegenhouden. De gemeenteraad gaat uiteindelijk zelf over het eigen functioneren. Als er mensen in de raad komen die het op een andere manier willen doen, dan kan dat. Het systeem zoals het nu functioneert trekt misschien bepaalde typen mensen aan, maar we moeten ons niet laten tegenhouden om bepaalde dingen te veranderen.'

Raadsleden combineren hun werk als raadslid vaak met een andere baan. Raadsleden besteden relatief veel tijd aan het raadswerk. Het verloop is hoog. 'Ik vind het mooi dat raadsleden in het dagelijks leven ook gedeeltelijk geen

politicus zijn. Binnen de wetenschap zijn de meningen daarover verdeeld. Er valt iets voor een fulltime raadslidmaatschap te zeggen. Het werk is ingewikkeld genoeg. Je kunt er je week mee vullen. We hebben niet zoveel politici in dit land die parttime politicus zijn. Raadsleden zijn dat wel. Dit vind ik belangrijk. Raadsleden die wethouder worden zeggen dat het agenda-technisch gemakkelijker is om wethouder te zijn. Een tijd geleden was ik plaatsvervangend griffier. Om zeven uur 's avonds zag ik raadsleden met hun broodje in de hand de raadszaal binnentreden om vervolgens de hele avond voor het publieke belang te vergaderen. Ik en veel andere mensen willen dat niet. Het verdient wel respect als je dit wel doet.'

In uw boek onderscheidt u drie ideeaaltypische posities van raadsleden: de bestuurder, de ombudsman en de verbinder. Waarom koos u voor deze typologie?

'Het is een hulpmiddel om te zien hoe een raad eruitziet. Het is gezond als de raad uit verschillende typen bestaat. In een fractie heb je vergadertijgers nodig die graag stukken lezen en uitpluizen, maar ook leden die de buitenwereld naar binnen halen en actief in wijken zijn. Een dergelijke combinatie is het beste. Ik durf niet te zeggen of de verhouding tussen de verschillende typen door de jaren heen is veranderd. Het zijn, zoals het in een model hoort, extreme typen, maar bij elk type kan ik wel raadsleden plakken uit gemeenten die ik ken.'

U schrijft dat er op lokaal niveau vier soorten partijen zijn: lokale afdelingen van een landelijke partij, lokale partijen, bovenlokale partijen en combinatiepartijen. Hoe kan een docent maatschappijleer deze verschillende soorten partijen in de les bespreken?

'Het gemakkelijkste voor een docent is om al deze partijen te zien als partijen op lokaal niveau. Een deel van die partijen heeft een grote landelijke partijorganisatie waar de partij op kan terugvallen als het om trainingen en netwerken gaat. Daarnaast zijn er partijen die alleen in bijvoorbeeld Goirle of Hilvarenbeek meedoen. Als je politiek actief bij een dergelijke partij bent, dan blijft je politieke carrière doorgaans tot die gemeente beperkt. Mijn universitaire

studenten bestuurskunde hebben vaak grotere ambities. Soms doet men alsof het bij partijen om verschillende politici gaat, maar over het algemeen zijn het gewone inwoners die vijf, tien of vijftig jaar in die gemeente wonen, al dan niet actief zijn in het verenigingsleven, en iets voor hun gemeente willen betekenen. De één kiest voor het CDA, omdat hij christelijke waarden belangrijk vindt. Een ander kiest voor een lokale partij met een gezond boerenverstand, omdat dat beter bij hem past. Ik zou leerlingen vooral willen prikkelen om te kijken wat er in de eigen gemeente voor partijen rondlopen.'

Gemeenten investeren in burgerparticipatie. Niettemin raken burgers regelmatig teleurgesteld.

'Als ik mijn avond ergens voor opgeef, dan wil ik daar wel iets van terugzien. Dit lijkt voor de hand liggend. Toch zijn er van die basisingen die alsnog fout gaan. Het is mooi als de wethouder er aan de voorkant bij staat, maar het echte werk begint daarna. Het is risicovol om te denken dat ambtenaren dit wel doen. Voor hetzelfde geld horen burgers niets terug, wordt er iets anders gedaan of was er niet de echte intentie om te doen wat de inwoner wil. Als ik mij er één keer toe laat verleiden om mee te praten, dan doe ik dat niet zomaar nog twee of drie keer. Aan de andere kant vind ik dat wethouders de afweging moeten maken of ze met een kleine minderheid van harde roepers hebben te maken of niet. Aan de voorkant kunnen wethouders duidelijk zijn over de verwachtingen, bijvoorbeeld dat burgers tot op zeker hoogte kunnen meedoen. Het is wel jammer als gemeenten burgerparticipatie gebruiken om draagvlak te vergroten. Mensen die daardoor teleurgesteld raken, komen een volgende keer niet meer. Om ook andere groepen burgers te benaderen - dus niet alleen de hoogopgeleide witte man van middelbare leeftijd die het wel leuk vindt om 's avonds te vergaderen - moet je bij derde generatie burgerparticipatie meer lef en durf tonen. Gemeenten bedenken vaak prachtige varianten, zoals haardvuurgesprekken, maar er blijft altijd een groep die het belangrijker vindt om voetbal te kijken of de kinderen naar bed te brengen. Er zit nog wat rek in, maar tot op zekere hoogte.'

In uw boek maakt u onderscheid tussen responsief bestuur, prestatiegericht bestuur en behoorlijk bestuur. Vanwaar deze indeling?

'Ik vond dit een handzame indeling waarmee je veel aspecten van lokaal besturen kunt vatten en een aardig beeld van besturen kunt schetsen. Wat verwacht je van een bestuur? Prestaties? Maar je wilt niet dat besturen van inwoners zijn losgezongen. Tegelijkertijd verwacht je als burger een bepaalde vorm van fatsoen. Sterker nog: we verwachten van onze bestuurders dat ze moraalriders zijn. In mijn colleges gebruik ik concrete voorbeelden. Een bestuurder kan inwoners ergens bij betrekken, maar dat kost tijd. Daardoor laten de prestaties even op zich wachten. Aan studenten vraag ik wat ze in een bepaalde casus belangrijk vinden. Burgers betrekken of snel presteren? Wat verwachten we van het bestuur? Of: een ambtenaar mag 10.000 of 100.000 euro

voor initiatieven in de buurt verdelen. Inwoners mogen initiatieven indienen waarover wordt gestemd. De ambtenaar stelt een deadline vast. Twee dagen na de deadline dient een groepje van tien burgers een mooi project in. Wat doe je? Welke waarden botsen hier? Responsiviteit botst met behoorlijkheid en rechtvaardigheid. Misschien waren er nog wel meer mensen die na de deadline een project in wilden dienen. Of: de staatssecretaris belt. Zij heeft opvang voor vluchtelingen nodig. Heb je plek? Ze komen morgen. Wat doe je dan als wethouder? Welke waarden botsen hier? Je kunt de indeling gebruiken om met leerlingen discussies te voeren over dilemma's waar ambtenaren, wethouders en burgermeesters mee te maken krijgen. Als een leerling zich bij een partij aanmeldt, dan kan het snel gaan en moet je over vijf of tien jaar dit soort vraagstukken zelf oplossen.' ♦

* *Lokale democratie doorgelicht* verscheen onlangs bij uitgeverij Boom bestuurskunde. Meer informatie over dit boek en andere publicaties van Julien van Ostaaijen vindt u op zijn website: www.vanostaaijen.nl.